

Prvá svetová vojna

17. maturitná otázka

/vypracovala: Mária Martinková upravil: Michal Halmeš/

1. Medzinárodná situácia pred 1. svetovou vojnou
2. Ohnisko vojny – Balkán
3. Vznik vojny a jej prvá fáza
4. Zákopová vojna
5. Ruská revolúcia
6. Vstup USA do vojny, víťazstvo dohody
7. Versaillský systém

1. Medzinárodná situácia pred prvou svetovou vojnou

Medzinárodné vzťahy sa v období nástupu imperializmu značne vyostřili. Súviselo to s nerovnomerným vývinom krajín. **Po štátnom zjednotení v Nemecku** (1871) dochádza k dynamickému rozvoju národného hospodárstva a priemyslu. Nemecko bolo na druhom mieste v priemysle. Rozpínavosť nemeckých monopolov zapríčinila ostrý konkurenčný boj s Anglickom a Francúzkom. Nemecko pociťovalo nedostatok kolónií a pripravuje boj o nové rozdelenie sveta s cieľom získať svetovládu „vydobyť miesto pod slnkom“. Táto nemecká rozpínavosť sa nepozdávala **Veľkej Británii**, ktorá si chcela udržať svoje obrovské koloniálne panstvo, **Francúzsko** si robilo nárok na vrátenie Alsaska a Lotrinska, ktoré muselo Nemecku odstúpiť po prusko- francúzskej vojne (1871). **Rusko** sa snažilo získať vplyv na Balkáne, Blízkom východe a ovládnuť Bospor a Dardanely. **Rakúsko- Uhorsko** chcelo tiež ovládnuť Balkán, ktorý mal byť východiskom z ich vnútorných ťažkostí. Každá z veľmocí hľadala spojenca na presadenie svojich cieľov, a preto sa vytvárajú politicko- vojenské zoskupenia.. Ako prvý vznikol 7. októbra 1879 vo Viedni **Dvojspolok**, spojením Rakúsko- Uhorska a Nemecka, neskôr **30.5. 1882** pripojením Talianska sa Dvojspolok zmenil na **Trojopolok**. V roku **1883** sa voľne pripojilo k Trojopolku aj Rumunsko. Proti Trojopolku uzavreli v r.1892 vojenskú konvenciu Francúzsko a Rusko, neskôr v r. 1904 je uzatvorená „srdečná dohoda“ (entente cordiale) medzi Francúzskom a Veľkou Britániou. Tento vojenský blok dotvorila zmluva medzi Veľkou Britániou a Ruskom (**1907**) a dostal pomenovanie **Dohoda**.

2. Ohnisko vojny - Balkán

Situácia na Balkáne koncom 19. stor. bola napätá. Balkánske národy vedú národnooslobodzovacie boje proti zvyškom tureckej nadvlády. Situácia sa ešte skomplikovala, keď sa na Balkáne stretávajú záujmy veľmocí (Nemecka, Ruska a Rakúsko- Uhorska). Roku **1908** si **Rakúsko - Uhorsko** zorganizovali armádu a vojensky obsadilo (anexia) **Bosnu a Hercegovinu**.

1. **balkánska vojna**- balkánske štáty sa zjednotili (Bulharsko, Srbsko, Čierna Hora a Grécko) r. **1912** a začali vojnu proti Turecku, ktoré rýchlo porazili. Oslobodili Macedóniu a Tráciu a ich územie si rozdelili. Avšak Bulharsko nespokojné, s výsledkom územného zisku v 1. balkánskej vojne, napadlo Srbsko. K Srbsku sa pridali ostatné balkánske štáty i Turecko:
2. **balkánska vojna**- r.**1913** v nej sa proti Bulharsku postavili jeho bývalí spojenci, skončila sa porážkou Bulharska, ktoré stratilo časť získaného územia. Nepokoje na Balkáne podporovalo Nemecko, ktoré hľadalo zámienku na rozpútanie vojny.

3. Vznik vojny a jej prvá fáza

Nemecko na sklonku prvého desaťročia nášho storočia začína militarizovať a zasahovať do záujmov Rakúska – Uhorska. Dospel k názoru, že je na vojnu pripravené, lebo malo náskok v zbrojení pred ostatnými veľmocami. Neodvážilo sa však rozpútať vojnu, v ktorej by vystupovalo ako agresor. Chceli získať Balkán cez R-U. Obávali sa odporu ľudu a sociálnodemokratickej strany, ktorá ostro vystupovala proti vojne. Hľadali zámienku, ktorá sa naskytla v lete 1914. Rakúsko - uhorská armáda uskutočnila v Bosne vojenské manévry. Následník trónu **František Ferdinand D'Este** na záver manévrov urobil návštevu hlavného mesta Bosny, Sarajeva. V Bosne a Hercegovine bola situácia napätá, lebo domáce obyvateľstvo sa nezmierilo s pripojením k Rakúsko- Uhorsku. Pre svoj odboj nachádzalo oporu **v Srbsku**. **28. 6. 1914** bol spáchaný atentát na Františka Ferdinanda a jeho manželku srbským študentom **Gavrilom Principom**, ktorý bol príslušníkom tajnej organizácie Mladá Bosna. František zomrel na mieste a jeho žena pri prevoze. **Atentát** pripravili spolu s G. Principom, **Gavrilovič a Ciganovič**. G. Princip bol zatknutý a po siedmich rokoch väzenia zomiera. Nemecko videlo v atentáte zámienku k vojne. Tlačilo na R- U, aby vystúpilo proti Srbsku a dalo mu ultimátum, ktoré nemohlo splniť, ak si chcelo zachovať suverenitu. **28. 7. 1914 vypovedalo R- U vojnu Srbsku**.

Rusko vystúpilo na stranu Srbska a začalo **mobilizovať**. Na to **1. 8.1914** vypovedalo Nemecko vojnu Rusku a **3. 8. 1914** Francúzsku. **4. 8.1914** vstúpilo do vojny na strane Dohody Anglicko a k Dohode sa pripojilo aj Japonsko. Spojenci R- U a Nemecka- Taliansko a Rumunsko vyhlásili neutralitu. Turecko oslabené balkánskymi vojnami sa pridalo k trojspolku. Vojna nadobudla **svetové rozmery**.

Nemecko vypracovalo **plán „bleskovej vojny“**. Rátalo s vojnou na dvoch frontoch: proti Francúzsku – západný front a proti Rusku – východný front. Podľa plánu malo Francúzsko po prvom zdrvivúcom údere kapitulovať a kým sa Rusko zmobilizuje, malo sa Nemecko s uvoľnenými silami vrhnúť proti Rusku. Nemecký útok bol zastavený **5.9. 1914** na **rieke Marné** francúzskou armádou pod velením **Joffra**, ktorá zaútočila na severné krídlo nemeckej armády. Ruská armáda rýchlo postupovala proti slabým nemeckým silám na severe v oblasti Mazurských jazier a aj v oblasti Halčce proti R- U. Ešte v jeseni 1914 Rusi dosiahli hrebene Karpát vytlačením R-U armády, kde prebiehali boje celú zimu až do mája 1915 (**Karpatská zima**). Počas týchto bojov front zasiahol aj územie Slovenska a ruské vojská na určitú dobu obsadili východoslovenské mestá Bardejov, Svidník, Stropkov, Humenné, Sninu a Medzilaborce. Neskôr boli zatlačení späť do Ruska.

4. Zákopová vojna

V r. **1915** vstúpili do vojny ďalšie dve krajiny: **Taliansko na strane Dohody a Bulharsko ako spojenc Nemecka a R- U**, ktoré sa začali volať **Ústredné mocnosti**. Vstupom Talianska do vojny sa vytvoril nový front. **9. 10. 1915** vojská Ústredných mocností dobyli Belehrad a do konca novembra obsadili Srbsko. Ústredné mocnosti viedli boje hlboko v krajinách Dohody. Roku 1916 sa Nemecko pokúsilo o rozhodujúci obrat vo vojne na západnom fronte. **Bitka pri Verdune** sa odohrala **21.2.1916**. Nemecká armáda, ktorej velil korunný princ zaútočila na opevnený tábor pri Verdune na rieke Meuse. Riadili sa zásadou „*delostrelectvo dobýva, pechota obsadzuje*“. Francúzi nemohli opustiť bojisko zo strategických a symbolických dôvodov, zostávali na mieste, kládli odpor za veľmi ťažkých podmienok a nechávali sa masakrovať. Snažili sa brániť, čím obidve strany utrpeli rovnakú porážku. Verdun bol pre Francúzov **synonymom pekla**. Bitka pri Verdune ani Francúzsko- anglický pokus o **protiofenzívu na rieke Somme** júl – november 1916 nepriniesol rozhodujúci obrat (obidve strany prišli takmer o 2 mil. ľudí a veľké materiálne škody). Britská armáda prvýkrát nasadila do boja novú zbraň – tanky. V **júni - septembri 1916** sa výraznejšie posunul iba východný front počas ruskej, tzv. **Brusilovovej ofenzívy**. Ruská armáda tu vytlačila Rakúšanov až do Karpát. Počas tejto ofenzívy vstupuje do vojny na strane Dohody Rumunsko, ktoré však bolo porazené. Vojna sa zmenila na zdĺhavú zákopovú vojnu.

Centrálne mocnosti	Dohodoví spojenci
Rakúsko-Uhorsko	Rusko
Nemecko	Francúzsko
Turecko	Veľká Británia
Bulharsko (pridalo sa v r. 1915)	Japonsko
	Taliansko (pridalo sa v r. 1915)
	Rumunsko (pridalo sa v r. 1916)
	USA (pridalo sa v r. 1917)

Veľké bitky prvej svetovej vojny:

Západný front	Východný front
1914 – bitka pri rieke Marne	1916 – veľká Brusilovova ofenzíva
1915 – bitka pri Ypres	1918 – koniec vojny na tomto fronte podpísaním
(Nemecko vyskúšalo dusivý plyn - yperit)	Brest-litovského mieru, 3.3. 1918
1916 – bitka oVerdun	
1916 – Jútland	
(Briti porazili nemeckú flotilu)	
1916 – bitka na rieke Somme	
1917 – bitka pri Cambrai	
(Briti použili tanky)	
1918 – druhá bitka na Marne	

5. Ruská revolúcia

V cárskom Rusku sa odohrávali udalosti s najzávažnejšími dôsledkami. Porážky na fronte, zlyhanie zásobovania, rozvrat financií a úplné zrútenie trhu doľahli na obyvateľstvo. Jeho nespokojnosť sa obrátila **proti absolutistickému režimu**. Demonstrácie prerástli do ozbrojeného povstania. **15. 3. 1917** cár **Mikuláš II. odstúpil a moci sa chopila dočasná vláda**, v ktorej dôležitú úlohu zohrával umiernený socialista **Alexander Kerenskij**. Ale dočasnej vláde sa nepodarilo stabilizovať situáciu v krajine, čo využili **bolševici vedení V. I. Leninom**. **7. 11. 1917** **nastolili diktatúru bolševickej strany**. Tento prúd bol nielen proti cárizmu, ale aj proti demokratickej republike. Kríza vypukla v júli – 15-teho, bolševici sa pokúsili o povstanie. Vláda ho potlačila za pomoci armády a tým sa diskreditovala. Bolševici získali veľký vplyv na dosah ruky (obsadili strategické body hlavného mesta a spojili sa s námorníkmi z Kronštadtu). Kerenskij utiekol a **8.11.1917** padla posledná bašta vlády. Jej členovia boli zatknutí a bolševici utvorili vládu na čele s Leninom. Po utvorení vlády bolševici vydávajú **Dekrét o mieri**, v ktorom požadujú skončenie vojny a podpísanie mieru. Vlády Ústredných mocností pristúpili na mierové rokovania, lebo boli pre ne výhodné. **Mierová zmluva** podpísaná **3. 3. 1918** (**Brestlitovský separátny mier**) bola víťazstvom Nemecka na východe a zároveň Nemecko získalo možnosť presunúť vojská z východného frontu na západný.

6. Vstup USA do vojny, víťazstvo dohody

Od svojho vzniku sa USA usilovali izolovať od Európy. **Po vypuknutí 1. svetovej vojny vyhlásili USA neutralitu**. Americký priemysel a obchod však v dôsledku vojny prekvitali. Nemecko sa však všetkými prostriedkami pokúšalo prinútiť USA, aby zastavili dodávky Francúzsku a Veľkej Británii.

V máji 1915 Nemci bez výstrahy potopili niekoľko míľ od mysu Old Head of Kinsale luxusný anglický parník **Lusitaniu**, ktorý prevážal vojnový materiál /muníciu/ a zásoby z Ameriky do Európy. O život prišlo aj viac ako sto Američanov a zachránila sa iba tretina cestujúcich. Nemecko začalo neobmedzenú ponorkovú vojnu t.j. torpédovanie vojnových, ale aj obchodných lodí všetkých štátov vo vodách, ktoré boli vyhlásené za vojnovú oblasť. Vyhlásili ju **1. 2. 1917**. V **apríli 1917** vypovedali USA vojnu Nemecku a v **decembri 1917** aj R- U. Do Európy prichádza 600 000 vojakov z USA, ktorí používajú tanky. Spočiatku nemecké vojská postupovali, potom sa však front opäť zastavil a **8. 8. 1918** v **bitke pri Amiens** sa **nemecký západný front úplne rozpadol**. Nemeckí spojenci sa začali jeden po druhom vzdávať. Kapitulovalo Bulharsko (30. 9.), o mesiac neskôr Turecko a 3. 11. R- U (v tom čase už rozdelené) . Osamotené Nemecko už nemohlo dlho vzdorovať. **11. 11. 1918** podpísali zástupcovia Nemecka s mocnosťami Dohody v **Compiégnskom lese kapituláciu**. Európske mocnosti stratili dovtedajšiu svetovú nadvládu. Väčšiu úlohu v svetovej politike začali hrať USA a postupne aj sovietske Rusko. Mnohé európske národy využili vojnu na prejavenie svojej túžby po nezávislosti. Patrili k nim **Íri, Poliaci, Slováci, Česi, Chorváti** i ďalšie národy. Prvá svetová vojna mala strašnú bilanciu: 10. mil. ľudí zahynulo, ďalších 20. mil. bolo zranených a materiálne škody dosahovali stovky mld. dolárov, zúčastnilo sa jej tridsaťšesť štátov. Prevažovali v nej defenzívne zbrane nad ofenzívnymi, bola využívaná masová propaganda a prvý krát v nej boli použité tanky a chemické zbrane.

7. Versaillský systém

18. 1. 1919 sa začala v zrkadlovej sieni versaillského paláca **mierová konferencia**, na ktorej sa rokovalo o novom usporiadaní sveta. Zúčastnilo sa na nej 70 delegátov z 27 víťazných štátov (okrem Ruska) . O konkrétnych podmienkach mierových zmlúv rozhodovala **Rada piatich** (tvorili ju najvyšší politickí predstavitelia USA, Veľkej Británie, Francúzska, Talianska a Japonska) . Najvplyvnejšími osobnosťami boli predseda francúzskej vlády **Georges Clemenceau** (tiger fr. politiky) , prezident USA **Woodrow Wilson** a predstaviteľ Veľkej Británie **David Lloyd George** - „ veľká trojka“ . Clemenceau tvrdil, že porazené Nemecko treba tak oslabiť, aby už nemalo síl začať novú vojnu. Wilson bol zase toho názoru, že treba založiť **Spoločnosť národov**, v ktorej by zástupcovia všetkých štátov pravidelne rokovali o medzinárodných otázkach. Jej úlohou malo byť uchránenie sveta pred novými konfliktami. Paradoxne USA sa nakoniec nestali jej členom. Spoločnosť národov **začala činnosť** začiatkom roka **1920** a jej sídlom sa stala Ženeva. Na mierovej konferencii boli podpísané tri dôležité mierové zmluvy:

Zmluva s Nemeckom: podpísaná **28. 6. 1919** vo **Versailles**. Nemecko bolo uznané za hlavného vinníka rozpútania vojny a bolo nútené prijať nasledujúce podmienky:

- zrušiť ustanovenia brestlitovského mieru
- Francúzsku vrátiť Alsasko- Lotrinsko
- Československu Hlučínsko
- Poľsku časť Pomoranska a Pruska
- uznať nezávislosť Poľska a Československa
- platiť vojnové reparácie / výzbroje a vojnové loďstvo odovzdať víťazom /
- stratilo všetky kolónie
- územie na západ od Rýna okupovala Dohoda
- územie na východ od Rýna do vzdialenosti 50 km bolo vyhlásené za demilitarizovanú zónu

Zmluva s Rakúskom: podpísaná **10. 9. 1919** v **Saint Germain**. Rakúsko muselo prijať tieto podmienky:

- zákaz pripojenia k Nemecku
- uznať suverenitu Československa a Juhoslávie
- Halič odstúpiť Poľsku
- južné Tirolsko a Istriu Taliansku
- rakúska armáda nesmela mať viac ako 30. tis. mužov

Zmluva s Maďarskom: podpísaná **4. 6. 1920** v **Trianone**.

- muselo uznať samostatnosť nástupníckych štátov
- Slovensko a Podkarpatská Rus sa stali súčasťou Československa

- Sedmohradsko a Banát pripadli Rumunsku
- Chorvátsko a Slavónsko boli pripojené k Juhoslávii
- Rakúsku odstúpilo Burgenland

Tak sa vytvoril versaillský systém, založený na mierových zmluvách. Toto nové usporiadanie však porazené krajiny prijali s veľkou nevôľou. Toto rozdelenie mohlo opäť vyvolať nový konflikt, a to tým skôr, že aj medzi víťaznými štátmi sa onedlho začali prejavovať rozdielne predstavy o ďalšom vývoji.

Osobnosti: František Ferdinand D'Este, Gavrilo Princip, Gavrilovič a Ciganovič, Joffra, Mikuláš II., Alexander Kerenskij, V. I. Leninom, Georges Clemenceau, Woodrow Wilson, David Lloyd George

Dátumy: 1871, 30.5. 1882, 1883, 1907, 1908, 1912, 1913, 28. 6. 1914, 28. 7. 1914, 5.9. 1914, 3. 8. 1914, 4. 8. 1914, 1. 8. 1914, 5.9. 1914, 1915, 10. 1915, 21. 2. 1916, 21.2.1916, septembri 1916, 15. 3. 1917, 7. 11. 1917, 3. 3. 1918, 8.11.1917, máji 1915, 1. 2. 1917, apríli 1917, decembri 1917, 8.8. 1918, 11. 11. 1918, 18. 1. 1919, 28. 6. 1919, 10. 9. 1919, 4. 6. 1920

Udalosti: Po štátnom zjednotení v Nemecku balkánska vojna, vypovedalo R- U vojnu Srbsku, Atentát, Bitka pri Verdune, nastolili diktatúru boľševickej strany, Dekrét o mieri, Mierová zmluva, vyhlásili USA neutralitu, Lusitaniu, nemecký západný front úplne rozpadol, mierová konferencia, Zmluva s Nemeckom, Zmluva s Rakúskom, Zmluva s Maďarskom

Miesta: Bosnu a Hercegovinu v Srbsku, rieke Marne, rieke Somme, Bitka pri Verdune, V cárskom Rusku, mysu Old Head of Kinsale, Versailles, Saint Germain, Trianone

Pojmy: Dvojspolok, Trojspolok, „srdečná dohoda“ (entente cordiale), Dohoda, anexia, mobilizovať, plán „bleskovej vojny“, Karpatská zima, Ústredné mocnosti, Brusilovovej ofenzívy, zákopová vojna, absolutistickému režimu, dočasná vláda, boľševici, Brestlitovský separátny mier, kapituláciu, Rada piatich, Spoločnosť národov